

MAMLAKAT IQTISODIYOTINI RIVOJLANTIRISHDA QISHLOQ XO'JALIGIDA TUTGAN O'RNI

Normuradov Nurbek Sunatillayevich

Toshkent xalqaro moliyaviy boshqaruv va
texnologiyalar universiteti “Arxitektura va raqamli
texnologiyalar” kafedrası katta o'qituvchisi

nurbek.normuradov90@gmail.com

Annotatsiya: Dunyoda aholisi sonining o'sib borishi bilan birgalikda ularning turli xildagi oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan talabi ortib bormoqda. Global darajada oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash va ocharchilikka barham berish choralari ko'rilishiga qaramasdan hanuzgacha qashshoq aholi soni 800 million atrofida saqlanib qolmoqda. Shu bilan birga, so'nggi yillarda amalga oshirilayotgan siyosiy islohotlar, xalqarolashuv va yalpi talabning oshishi qishloq xo'jalik mahsulotlarini ishlab chiqarish, ularni diversifikatsiyasi hamda eksportni oshirishga sabab bo'lmoqda.

Kalit so'zlar: Dunyoda aholisi Global darajada oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash. Shu bilan birga, so'nggi yillarda amalga oshirilayotgan.

Аннотация: В связи с ростом численности населения в мире увеличивается спрос на различные виды продовольственных товаров. Несмотря на предпринимаемые на глобальном уровне меры по обеспечению продовольственной безопасности и искоренению голода, число бедного населения по-прежнему составляет около 800 миллионов человек. В то же время, проводимые в последние годы политические реформы, интернационализация и рост совокупного спроса способствуют производству сельскохозяйственной продукции, её диверсификации и увеличению экспорта.

Ключевые слова: Население мира, обеспечение продовольственной безопасности на глобальном уровне, в то же время, проводимые в последние годы реформы.

Abstract: Along with the growing world population, the demand for various types of food products is also increasing. Despite global efforts to ensure food security and eliminate hunger, the number of people living in poverty remains around 800 million. At the same time, recent political reforms, globalization, and the rise in aggregate demand have contributed to the production of agricultural products, their diversification, and the increase in exports.

Keywords: World population, ensuring global food security, at the same time, reforms implemented in recent years.

KIRISH

Bunday o'zgarishlar ta'sirida oziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqarish zanjirida vertikal boshqaruv tizimi nomutanosibliklari ortib bormoqda. Bu borada, ayniqsa kichik xo'jaliklar qishloq xo'jalik mahsulotlarini ishlab chiqarishida, bozor va xom-ashyo ta'minotida nomuvofiqliklarga, yuqori tavakkalchilik va transaksion xarajatlarga hamda zamonaviy texnologiyalarni ishlab chiqarishga kiritishda ko'proq muammolarga duch kelmoqda.

Bizga ma'lumki, kichik xo'jaliklarning aholini oziq-ovqat mahsulotlari bilan ta'minlashda o'rni yuqori. Raqamlarga e'tibor bersak, dunyo bo'yicha mavjud 608 million qishloq xo'jalik mahsulot ishlab chiqaruvchi subyektlarning 84 % ikki gektardan kam bo'lgan yer maydoniga ega va ular atigi jami ekin maydonining 12 % ini tashkil qiladi. Shunga qaramay, ular jami ishlab chiqarilayotgan oziq-ovqat mahsulotlarini 35% ishlab chiqarmoqda. Vaholangki, 2024-yilda O'zbekistonda dehqon va tomorqa xo'jaliklar soni 5 milliondan ko'p bo'lib, ishlab chiqarilayotgan mahsulotning 60 % dan ortig'i ularning

hissasiga to'g'ri keladi¹. Bu jarayonlar orqali ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, qo'l mehnatini avtomatlashtirilgan tizimlar bilan almashtirish va ishlab chiqarish jarayonlarining iqtisodiy samaradorligini ta'minlashga erishiladi. Shu sababli, qishloq xo'jaligida qo'llash bugungi kunning muhim talablaridan biridir.

Qishloq xo'jaligi kompleksida qishloq xo'jaligi mahsulotlari narxlarini qo'llab-quvvatlash mexanizmlari muhim o'rin tutadi. Bu usullar Yevropa Ittifoqi (YEI) mamlakatlarida subsidiyalar umumiy ekvivalentining 75% ini, Yaponiyada 87% ini, AQSh va Kanadada esa taxminan 50% ini tashkil etadi.

Demak, boshqa qishloq xo'jaligini qo'llab-quvvatlash turlari (turli xizmatlar ko'rsatish, infratuzilma obyektlari qurish va h.k.) inobatga olinsa, Avstriyada bunday yordam 60% gacha, Kanadada esa 40% dan ortiqni tashkil etadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

O'zbekistonlik iqtisodchilimlaridan A.F. Xurramov, Sh.D. Ergashxodjayeva, S.S. Gulyamov, B.T. Salimov, L.F. Amirov, A.M. Salimov, R.T. Gaziyeva, A.S. Qobildjanov, S.Y. Ismoilov, A.M. Qodirov, D.M. Avazxodjayevalarning ilmiy izlanishlarida mamlakatimizda qishloq xo'jaligining rivojlanish tendensiyalari, agrar sohada raqamli texnologiyalardan foydalanish, mulkiy munosabatlarning o'ziga xos jihatlari, qishloq xo'jaligida kooperatsiyalarni rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari, davlat tomonidan agrar sektor tarmoqlarini qo'llab-quvvatlash, mevali bog'larda sug'orish jarayonini avtomatlashtirish tizimlari kabi masalalar va ularga oid muammolar chuqur o'rganilgan. A.N. Aripov, B.Y. Xodiyev, A.A. Musaliyev, R.X. Alimov, S.S. G'ulomov, B.A. Begalov, A. Abdugaffarov, B. Berkinov, N. Maxmudov, R.A. Dadabayeva, D.M. Rasulev, A.T. Kenjabayev, A.M. Abduvoxidov, I.Ye. Jukovskaya, O.Q. Rixsimboyev, T.P. Jiyemuratov, A.Sh. Kudaybergenov, T.S. Kuchkarov, A.Z. Sadinov, O.S. Umarov, Sh.G'. Odilov, Sh.O'. Djanadilov, S.U. Umurzakov va boshqa tadqiqotchilarning ishlarida izlanishlarida respublikamizda milliy iqtisodiyotni raqamli texnologiyalar asosida rivojlantirish masalalari tadqiq qilingan.

¹ O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosda tayyorlangan.

METODOLOGIYA

Qishloq xo‘jaligida rivojlantirish uchun AQSh va G‘arbiy Yevropa mamlakatlarida qishloq xo‘jaligi ishlab chiqaruvchilarini himoya qilish uchun ichki bozorlarni himoya qilish mexanizmlari joriy qilingan. Aynan milliy ishlab chiqaruvchilar va iste‘molchilarni qo‘llab-quvvatlash zarurati.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Yevropa Ittifoqining yagona qishloq xo‘jaligi siyosati shakllanishiga sabab bo‘ldi. Ushbu siyosat doirasida ichki bozorni himoya qilish vositalari sifatida bojxona tariflari va kompensatsion to‘lovlar joriy etilgan, ular ichki va xalqaro narxlar o‘rtasidagi tafovutni bartaraf etish hamda qishloq xo‘jaligi daromadlarini oshirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, import tariflari ancha yuqori darajada belgilangan. Masalan, Yevropa Ittifoqi mamlakatlarida bojxona tariflari quyidagicha belgilangan: Mol go‘шти – 213%, Bug‘doy – 168%. AQShda esa: Shakar importi uchun bojxona tarifi – 244%, Sut – 83%. Kanadada: Saryog‘ importi uchun tarif – 360%, Pishloq – 289%, Tuxum – 236%.

Taqqoslash uchun, Rossiyada tariflar ancha past darajada: Qoramol go‘шти – 15%, Parranda go‘шти – 25%, Sut – 15%, Bug‘doy – 5%, Shakar – 25% ga teng ekanligini ko‘rishimiz mumkin.

O‘zbekiston mustaqillikka erishgandan buyon qishloq xo‘jaligida olib borilgan islohotlar yuqori natija bergan bo‘lsada, hali qishloq xo‘jalik mahsulotlarini dunyo standartlari asosida ishlab chiqarish tizimida bir qator muammolar mavjud. (1-jadval).

1-jadval

“Rivojlangan davlatlarda qishloq xo‘jaligidagini rivojlantirish jarayonilari”²

	Tavsifi	Qo‘llanilish sohasi
--	----------------	----------------------------

² Muallifning ilmiy izlanishlari asosida tayyorlangan.

	Qishloq xo'jaligi texnikasi va tuproq monitoringi uchun sensorlar	Fermer xo'jaliklari, irrigatsiya
	Hosildorlik prognozi, zararkunandalarga qarshi kurash	Agrotexnika, agroanalitika
	Ekish, o'g'itlash va hosil yig'ishda avtomatlashtirish	Fermer xo'jaliklari, dalalar
	Yer maydonlarini tahlil qilish va xaritalash	Geoinformatsion tizimlar
	Yetkazib berish zanjiri shaffofligini ta'minlash	Agro-logistika, savdo
	Sut mahsulotlarini yig'ish	Korxonalarda
	Gush mahsulotlari	Charvochilik

Ayniqsa, mahsulot ishlab chiqarish zanjirida dehqon va tomorqa xo'jaliklarning mahsulot ishlab chiqarish, resurs ta'minoti va sotish tizimi bilan bog'liq bo'lgan, yechimini to'liq topmagan obyektiv va subyektiv omillar tez-tez uchraydi.

Holatni tadqiq etishdan oldin, eng avvalo, dehqon va tomorqa xo'jaliklarining qishloq xo'jalik mahsulotlarini ishlab chiqarish zanjirida subyektlar bilan iqtisodiy munosabatlarini tahlil qilishning nazariy jihatlarini ko'rib chiqish lozim. Bugungi kungacha olib borilgan ilmiy tadqiqot ishlarida qishloq xo'jaligida mahsulot ishlab chiqaruvchi xo'jalik shakllarining turli muammolari ustida ilmiy-tadqiqot ishlarini olib borgan bo'lsada, dehqon va tomorqa xo'jaliklarini mahsulot ishlab chiqarish zanjiridagi subyektlar bilan iqtisodiy aloqalarini takomillashtirish masalalari tadqiqotchilar e'tiboridan chetda qolgan.

Keyingi yillarda, qishloq xo'jaliklari ishlab chiqarayotgan mahsulotlar diversifikasiyasi ortib bormoqda. Ushbu mahsulotlarning har biri qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ishlab chiqarish zanjirida alohida xususiyatga ega. Ular umumiy ko'rinishda ishlab chiqarish joyi, vaqti, biologik turlanishi, resurslar turi va uning sarfi, miqdori, texnik talablari, tovarlilik darajasi va boshqa xususiyatlari bilan farqlanishi

mumkin. Mahsulotlar o‘rtasidagi bunday farqli xususiyatlarning mavjudligi, tadqiqot maqsadini amalga oshirishga to‘sqinlik qiladi.

**Qishloq xo‘jaliklarida sut mahsulotlarini ishlab chiqarishning
boshqa farqli xususiyatlari³ 2 - jadval.**

	Ishlab chiqarish imkoniyati bo‘yicha	Moliyaviy va bozorga ega bo‘lish imkoniyatlari
Ijobiy	- ishlab chiqarishga ixtisoslashgan - - -	- yuqori daromadliligi - dehqon bozorlarini tashkil etilganligi - davlatning qo‘llab-quvvatlash siyosati - daromad soliqlaridan ozod qilinganligi
Salbiy	- yer maydoni kichik - mahsulot xajmi katta - hosilni yig‘ish davriylik oralig‘i qisqa - maxsus transport talab qiladi - mahsulotni tovarlilik darajasi past - mahsulot narxining davrlarda o‘zgarishi yuqori	- subyektlar o‘rtasida ishlab chiqarish va sotish bo‘yicha iqtisodiy kelishuv to‘liq o‘rnatilmagan - xaridorlar kafolatlanmagan - ma’lumotlar/real narx aksariyat hollarda assimmetrik - rasmiy shartnomalarni tuzish holati juda kam

Ma’lumotlarga ko‘ra sutni biologik xususiyatlaridan biri uning tovar sifatidagi hayotiy davri qisqa va mahsulotni uzoqroq muddatga saqlab bo‘lmaydi. Salas-Méndez va boshqalar olib borgan “Sutni saqlash muddatini uzaytirish uchun mikroblarga qarshi bilan qutulish mumkin bo‘lgan” tadqiqotida sutni texnik talabi bo‘yicha mos sharoit(maxsus sovutgichlar)da va 20C⁰ dan past haroratda saqlaganda ko‘pi bilan 4 kun saqlash mumkinligi aniqlangan. Afsuski, bugungi kunda.

³ Muallifning ilmiy-tadqiqotlari asosida tuzilgan

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Abalkin L.I. Tanlangan asarlar. 4 jildda T. 2. Islohot yo'lida. Rivojlangan sotsialistik jamiyatning iqtisodiy mexanizmi. Yangi turiqtisodiy fikrlash. Qayta qurish: yo'llari va muammolar / L. VA. Abalkin. - M.: Iqtisodiyot, 2000. - 912 Bilan.
2. Abdikeev N.M. IS usullari va modellarini rivojlantirishning asosiy tendentsiyalari - ko'paytirish zanjirlarini yaratishda raqamli texnologiyalardan foydalanish qo'shimcha qiymat / N.M. Abdikeev , E.L. Moreva // Yangi iqtisodiyot dunyosi. - 2019. - № 13(3). - BILAN. 71-80.
3. Averina I.S. "Iqtisodiy ny mexanizm" / I.S. Averina // Volgograd davlatining xabarnomasi universitet. Ser. 3, Ekonomaika, Ekologiya. - 2012 yil. - Yo'q. 2 (21). - BILAN. 12-16.
4. Agibalov A.V. Raqamli qishloq xo'jaligi: federal pro- mintaqaviy qarorlar loyihasi / A.V. Agibalov, L.A. Zaporoztseva // Po- zamonaviy agroiqtisodiy tizimlar rivojlanishining liteiqtisodiy muammolari ildiz: shanba. ilmiy stat. 4th Int. ilmiyamaliy konf. - Voronej: VSAU, 2019. - BILAN. 87-89.
5. Akatkin Yu.M. Raqamli iqtisodiyot: kontseptual arxitektura raqamli sanoatning ekotizimlari / Yu.M. Akatkin, O.E. Karpov, V.A. Konyav - skiy, E.D. Yasinovskaya // Biznes informatika. – 2017 yil. - № 4 (42). - BILAN. 17-28.
6. Alekseenko O.A. Global dunyoni raqamlashtirish va davlatning roli - Raqamli iqtisodiyotda stva / O.A. Alekseenko, I.V. Ilyin // Ma'lumot - yangi jamiyat. - 2018 yil. – 2-son. - BILAN. 25-28.
7. Anishchenko A.N. "Aqlli" qishloq dehqonchilik Qanaqasiga nuqtai nazar Rossiya iqtisodiyotining qishloq xo'jaligi sektorining o'sish vektori / A.N. Anishchenko // Prodo-irodali siyosat Va xavfsizlik. - 2019. - T.6. - № 2. - BILAN. 97- 108.